

*Повесть о горе и злочастии, как
Горе-Злочастие довело молотца во
иноческий чин*

Изволением господа бога и спаса нашего
Иисуса Христа вседержителя,
от начала века человеческого.
А в начале века сего тленного
сотворил небо и землю,
сотворил бог Адама и Евву,
повелел им жити во святом раю,
дал им заповедь божественну:
не повелел вкушати плода виноградного¹
от едемского² древа великаго.
Человеческое сердце несмысленно и неуимчиво:
прелстился Адам со Еввою,
позабыли заповедь божию,
вкусили плода виноградного
от дивнаго древа великаго;
и за преступление великое
господь бог на них разгневался,
и изгнал бог Адама со Еввою
из святого раю, из едемского,
и вселил он их на землю, на нискую,
благословил их растися, плодятся
и от своих трудов велел им сытым быть,
от земных плодов.
Учинил бог заповедь законную:
велел он браком и женитбам быть
для рождения человеческого и для любимых
детей.

Ино зло племя человеческо:
вначале пошло непокорливо,
ко отцову учению зазорчиво,
к своей матери непокорливо
и к советному другу обманчиво.
А се роди пошли слабы, добр(у) убожливи,
а на безумие обратилися
и учили жить в суете и в (не) правде,
в ечерине³ великое,
а прямое смирение отринули.
И за то на них господь бог разгневался, —
положил их в напасти великия,
попустил на них скорби великия

*arról, hogyan nyirette barátinak a Keserű
Balsors a legényt*

Engedelmével mi Istenünknek és megváltónknak,
az mindenható Jézus Krisztusnak,
mi emberi nemzetünk megtartójának.

Mi emberi nemzetünk kezdes kezdetén,
formálván az Úr eget és földet,
Ádámot, Évát hogy megteremté,
édenben lakozni őket rendelé,
nékik kiadá szent parancsolatját,
ne szakajtsanak szőlő gyümölcsöt
paradicsomkert nagyságos fájáról.
Gyarló, esendő hanem az ember,
csak elcsábula Ádám Évával,
nem törődván Isten parancsolatjával,
szőlő gyümölcsből ők szakasztának,
gyümölcséből éden csuda fájának.
Gyarlóságukért, ő nagy vétkükért
miattuk az Úr gerjett haragra,
s kiűzé Ádámot s Évát is vele
szentséges mennyből, éden kertjéből,
őket puszta földön lakozni rendelé,
sokasodjon magvok, őket megáldá,
ő verejtekükkel kenyérüket egyék,
táplálójuk legyen földnek gyümölcse.
Kijelenté nékik ő szent törvényét,
elrendelé házasság szentségét,
fiaik hogy szülessenek, kedves magzatok.

Emberi nemzetünk hanem gonosz igen.
Támada hamar engedetlenség,
atyai szó iránt tiszteletlenség,
szülő anya iránt szófogadatlanóság,
tanácsadó jó barát iránt csalárdság.
Emberi nemzet bűnben elfajzott,
fordult elméje esztelenségre,
élvén hívságban, nagy hamisságban,
tusakodásban, viszálykodásban,
senki őket meg nem joháztatá.
Haragjában Úristen ezért megindulván,
nagy csapásokat rájok bocsájta,

и срамныя позоры немерныя,
безживотие злое⁴, сопостатныя находы,
злую, немерную наготу и босоту,
и безконечную нищету, и недостатки последние,
все смиряючи нас, наказуя
и приводя нас на спасенный путь.

Тако рождение человеческое от отца и от матери.

Будет молодец уже в разуме, в беззлобии,
и возлюбили его отец и мать,
учить его учили, наказывать,
на добрыя дела наставлять:

«Милое ты наше чадо,
послушай учения родительскаго,
ты послушай пословицы⁵,
добрыя, и хитрыя, и мудрыя, —
не будет тебе нужды великия,
ты не будешь в бедности великою.

Не ходи, чадо, в пиры и в братчины⁶,
не садися ты на место большее,
не пей, чадо, двух чар заедину!
еще, чадо, не давай очам воли,
не прелщайся, чадо, на добрых, красных жен,
отеческия дочери.

Не ложися, чадо, в место заточное⁷,
не бойся мудра, бойся глупа,
чтобы глупыя на тя не подумали,
да не сняли бы с тебя драгих порт,
не доспели бы тебе позорства и стыда великаго
и племяни укору и поносу⁸ безделнаго!

не ходи, чадо, х костарем⁹ и корчемникам,
не знайся, чадо, з головами кабацкими,
не дружися, чадо, з глупыми, не мудрыми,
не думай украсти-ограбिति,
и обмануть-солгать и неправду учинить.

Не прелщайся, чадо, на злато и серебро,
не збирай богатства неправаго,
не буди послух¹⁰ лжесвидетелству,
а зла не думай на отца и матерь
и на всякого человека,
да и тебе покрывает бог от всякого зла.

Не безчествуй, чадо, богата и убога,
и имей всех равно по единому.

А знайся, чадо, с мудрыми,
и (с) разумными водися,
и з други надежными дружися,
которыя бы тебя злу не доставили».

Молодец был в то время се мал и глуп,
не в полном разуме и несовершен разумом:
своему отцу стыдно покорится
и матери поклонится,

szertelen kínokat rájok zúdíta,
tenger gyalázatot rájok szakasztta,
ellenséget uszíta rájok, nehéz ínséget,
nyomorúságot, mezítelenséget,
iszonytató szükségét, szomjat, éhséget,
büntetvén minket hogy joháztasson,
megváltás útjára hogy igazítson.
Apától-anyától lett emberi nemzet megjobbul ilyen,
nől a fi magzat értelmességben, gonoszság nélkül,
öröme léssen apja-anyjának,
kik őt oktatják, jóra hajlítják,
jó cselekedetekre kik őt tanítják:
„Kedvesünk, fi magzatunk,
hajts te szülőid intéseire,
hallgass szavokra, példabeszédire,
bölcс és ravasz és okos szavokra,
nem léssz te akkor soha szükségben,
nem léssz nagy bajban, hogy mulatozzál,
asztal fő helyén ne pávázkodjál,
föl ne hajts egyszerre két teli kupát,
ne hadd szabadjára te szemeidet,
el ne csábítsák ékes személyek,
más feleségei, apák lányai.

Pusztá helyre, fiunk, te ne heverjél,
bölcstől ne tartsál, de félj latortól,
nehogy reád latrok szemet vessenek,
rólad lehántsák drága köntösöd,
szégyent-gyalázatot rád zúdítsanak,
naplopók lopják meg nenizetségedet!
Ne járj, magzatunk, kockavetőkhöz, iszákosokhoz,
ne közösködj, magzatunk, kocsmá szemetjével,
setét elméjűvel ne barátokozzál,
rablók, tolvajok társául ne szegődjél,
ne csalj, ne hazudj, hamisságot ne hirdess,
arany-ézüst marha el ne csábítson,
igaztalan vagyont, magzatunk, ne gyűjtsél,
hamis dologban tanú ne legyél,
apádat, anyádat, se más emberfiát
gonosz gondolattal, fiunk, ne illesd,
akkor Isten is megóv téged gonosztól.
Gazdagot, szegényt egyformán tisztelj,
egyiket másiktól ne különböztess.
Barátságod légyen bölcс emberekkel,
közösködj igaz elméjűekkel,
keress társakat, hív barátokat,
az kik ellened rosszat nem forralnak!”

Vala még a legény fiatal igen,
éretlen vala ő elméjében,
restellte apjának szavát szívlelni,
szégyellette anyját tisztelni,

а хотел жити, как ему любо.
 Наживал молодец пятьдесят рублев,
 залез¹¹ он себе пятьдесят другов.
 Честь его яко река текла;
 друговя к молотцу прибивалися,
 (в) род-племя причиталися.
 Еще у молотца был мил надежен друг —
 назвался молотцу названой брат,
 прелстил его речами прелесными,
 зазвал его на кабацкой двор,
 завел ево в ызбу кабацкую,
 поднес ему чару зелена вина
 и крушку поднес пива пьянова;
 сам говорит таково слово:
 «Испей ты, братец мой названой,
 в радость себе, и в веселие, и во здравие!
 Испей чару зелена вина,
 запей ты чашею меду сладково!
 Хошь и упьешься, братец, допьяна,
 ино где пил, тут и спать ложися.
 Надейся на меня, брата названова, —
 я сяду стеречь-досматривать!
 В головах у тебя, мила друга,
 я поставлю крушку ишему¹² сладково,
 вскрай поставлю зелено вино,
 близ тебя поставлю пиво пьяное,
 зберегу я, мил друг, тебя накрепко,
 сведу я тебя ко отцу твоему и матери!»
 В те поры молодец понадеяся
 на своего брата названого, —
 не хотелось ему друга послушатца;
 принимался он за питья за пьянныя
 и испивал чару зелена вина,
 запивал он чашею меду слатково,
 и пил он, молодец, пиво пьяное,
 упился он без памяти
 и где пил, тут и спать ложился:
 понадеялся он на брата названого.
 Как будет день уже до вечера,
 а солнце на западе,
 от сна молодец пробуждаетца,
 в те поры молодец озирается:
 а что сняты с него драгие порты,
 чирь¹³ и чулочки — все поснимано:
 рубашка и портки — все сплуплено,
 и вся собина¹⁴ у его ограблена,
 а кирпичек положен под буйну его голову,
 он накинут гункою¹⁵ кабацкою,
 в ногах у него лежат лапотки-отопочки,
 в головах мила друга и близко нет.
 И вставал молодец на белы ноги,

kívánt élni maga feje szerént.
 Magának szerzett ötven jó rubelt,
 szerzett magának ötven cimborát.
 Nőtt becsülete, mint folyó ha duzzad.
 Hamis barátok környül sereglették,
 atyja fiainak magokat nevezték.
 Vala közöttük egy legkedvesebb,
 nevezé magát testvér barátjának.
 Mézes szép szavakkal legényt édesgette,
 kocsmá udvarára társát vezette,
 kocsmá udvaráról be a kocsmába,
 elejbe tett kupa fejér bort,
 másodjára korsó mézes sert;
 szóval néki mondá ekképpen:
 „Töltekezzél, testvér barátom!
 Jó egészségedre légyen, vígságodra váljon!
 Hajtsd ki előbb kupa fejér bort,
 hajtsd fel másodjára korsó mézes sert!
 Ne félj, hogy ha megrészegegnél is,
 ahol volt ivásod, ott lesz aluvásod,
 bizakodj rám, testvér barátodra,
 majd őrizlek én, majd vigyázlak én!
 Fejtül neked, kedves cimborám,
 mézes borral tölt kancsót állítok,
 szélrül állítok kupa fejér bort,
 oldaladhoz állítok korsó mézes sert,
 téged, cimborám, erőst őrizlek,
 apád-anyádhoz hazavezetlek.”
 A balga legény reá bizakodott,
 hallgatott ő testvér barátjára,
 szavát nem fogadni restellte volna,
 részegítő italoknak nekihazakodott.
 Felhajtá elébb kupa fejér bort,
 másodjára kancsó mézes bort,
 harmadjára korsó mézes sert,
 eszét se tudván megrészegeedett,
 volt ahol ivása, ott lőn aluvása,
 testvér barátjára álmát reá bízván.
 Fordult a nap mikor estvébe,
 gördült a nap mikor nyugati égre,
 álmából a legény akkor feléledt,
 észre térvén, körül tekintett:
 drága köntöse szálíg lehántva,
 cipellője, harisnyája, az is lerántva,
 inge, kapcája, az is lehúzva,
 maga minden jószágától csúfra megfosztva,
 szilaj feje alatt téгла a vánkos,
 toldott-foldott bocskor dobva lábához,
 kocsmái rongyok hányva testére,
 nem ül fejénél barátja-testvére!
 Akkor a legény talpra igazodott,

учал молодец наряжаться:
обувал он лапотки,
надевал он гунку кабацкую,
покрывал он свое тело белое,
умывал он лице свое белое;
стоя молодец закручинился,
сам говорит таково слово:
«Житие мне бог дал великое, —
ясти, кушати стало нечево!
Как не стало денги, ни полу-денги, —
так не стало ни друга не полдруга:
род и племя отчитаются¹⁶,
все дружи прочь отпираются».

Стало срамно молотцу появиться
к своему отцу и матери,
и к своему роду и племяни,
и к своим прежним милым другом.
Пошел он на чюжу страну, далну, незнаему.
нашел двор, что град стоит:
изба на дворе, что высок терем,
а в ызбе идет велик пир почестен;
гости пьют, ядят, потешаются.
Пришел молодец на честен пир,
крестил он лице свое белое,
поклонился чюдным образом,
бил челом он добрым людем
на все четыре стороны.
А что видят молотца люди добрые,
что горазд он крестится:
ведет он все по писанному учению, —
емлють его люди добрыя под руки,
посадили ево за дубовой стол,
не в большее место, не в меньшее, —
садят ево в место среднее,
где сядят дети гостиные.

Как будет пир на веселье,
и все на пиру гости пьяны-веселы,
и сядя, все похваляюща.
Молодец на пиру невесел сedit,
кручиноват, скорбен, нерадостен:
а не пьет, ни ест он, ни тешитца —
и нечем на пиру не хвалитца.
Говорят молотцу люди добрыя:
«Что еси ты, доброй молодец?
зачем ты на пиру невесел седишь,
кручиноват, скорбен, нерадостен?
Ни пьешь ты, ни тешышься,
да ничем ты на пиру не хвалишься.
Чара ли зелена вина до тебя не дохаживала?
или место тебе не по отчине твоей?¹⁷
или малые дети тебя избидили?»

haj, a legény rendre felöltözött,
kocsmái rongyokat magára vette,
fejér testét mind azokkal fedezte,
fejér arcát vízzel megüdítette,
álldigált a legény szomorúságban,
beszélt ekképpen nagy búsultában:
„Adott Isten nékem jó módot,
immár nincs nekem falás kenyерem!
Elfogyott pénzem, még félpénzem is,
barátom sincsen, nincs félbarátom is,
atyám fiai mind megtagadnak,
én cimboráim rendre itthagynak!”

Szégyellt a legény hazafordulni,
szégyellt megtérni apja-anyjához,
nemzetségéhez, atyafiságához,
valahai jó barátjához.
Indult messzire, idegen földre,
talált ott egy portát, városnyi nagyot,
udvarban házat, ékes magosat,
odabe a házban tisztес lakoma,
sereg vendég, hangos vígasság.
Befordult a legény tisztес lakomára,
keresztet vetett fejér orcájára,
föstött szentkép előtt ő tisztet tevén,
tisztet teve jó emberek előtt,
meghajola négy égtáj felé.
Nézik a legényt a jó emberek,
látják, keresztet vet tisztesség szerént,
teszen mindent tanítás szerént,
kézen fogják, úgy tessékélik,
tölyűfa asztalhoz magok közé ültetik,
nem is fő helyre, nem is al helyre,
ültetik hanem középső helyre,
hívott vendégek fiai közé.

Tisztес lakomán nagy vígan vannak,
hívott vendégek isznak, vígadnak,
asztalnál ültiben ki-ki dicsekedik.
Úl köztök a legény, csak búslakodik,
ül nagy kedvetlen, feje horgadozik,
nem iszik, nem eszik, nem mulatozik,
semmivel a lakomán nem dicsekedik.
Jó emberek hozzá szólnak ekképpen:
„Derék legény, hallod-e, mi lélt,
tisztес lakomán mért búslakodol,
mért ülsz nagy kedvetlen, mért horgadozol,
nem iszol, nem eszel, nem mulatozol,
semmivel a lakomán nem dicsekedel?
Vaj nem jutott neked tölt kupa fejér bor?
Vaj apád házában főbb helyen ültél?
Vaj kicsiny gyermekek téged megsértettek?»

или глупыя люди немудрыя
 чем тебе молотцу насмеялся?
 или дети наши к тебе неласковы?»
 Говорит им, сидя, доброй молодец:
 «Государи вы, люди добрыя,
 скажу я вам про свою нужду великую,
 про свое слушание родительское
 и про питье кабацкое,
 про чашу медвяную,
 про лестное питие пьяное.
 Яз как принялся за питье за пьяное,
 послушался аз отца своего и матери, —
 благословение мне от них миновалось,
 господь бог на меня разгневался.
 И на мою бедность — великия,
 многия скорби неисцельныя,
 и печали неутешныя,
 скудость, и недостатки, и нищета последняя.
 Укротила скудость мой речистой язык,
 изъсушила печаль мое лице и белое тело, —
 ради того мое сердце невесело,
 а белое лице унынливо,
 и ясныя очи замутились, —
 все имение и взоры у мене изменилися,
 отечество мое потерялося,
 храбрость молодецкая от мене миновалася.
 Государи вы, люди добрыя,
 скажите и научите, как мне жить
 на чюжей стороне, в чюжих людех
 и как залести мне милых друзей?»
 Говорят молотцу люди добрыя:
 «Доброй еси ты и разумный молодец,
 не буди ты спесив на чюжей стороне,
 покорися ты другу и недругу,
 поклонися стару и молоду,
 а чюжих ты дел не объявляй,
 а что слышишь или видишь, не сказывай,
 не лсти ты межь други и недруги,
 не имей ты упатки вилавья¹⁸,
 не вейся змиею лукавою,
 смирение ко всем имей!
 И ты с кротостию держися истинны с правдою,
 то тебе будет честь и хваля великая:
 первое тебе люди отведают
 и учнуть тя чтить и жаловать
 за твою правду великую,
 за твое смирение и за вежество,
 и будут у тебя милыя други,
 названья братья надежныя!»
 И отуду пошел молодец на чюжу сторону,
 и учал он жити умеючи:

Vaj bolond emberek, setét elméjűek,
 téged, derék legényt, csúfolni mertek,
 vaj mi fiaink nem nyájasak hozzád?»
 Mondá nekik szóval a derék legény:
 „Bátyám uraim, ti jó emberek,
 nektek elpanaszlom nagy keservemet,
 szüleim iránt engedetlenségemet,
 haj, kocsmában részegeskedésemet,
 mézes borral töltekezésemet,
 mézes serrel esztelenkedésemet.
 Részegítő italnak neki huzakodván
 apám-anyám intésit én elfeledtem,
 szülői áldásuk elhagyott engem,
 gerjedt az Isten ellenem haragra.
 Keservemre, nagy bánatomra
 reám zúdult sok baj, számlálhatatlan,
 szomorúság, vigasztalhatatlan,
 ínség, szűkösség, tenger nyomorúság.
 Elapasztá nagy bajom ékes beszédemet,
 megszikkasztá én orcámat, fejr testemet,
 szívem búban azért senyvedezik,
 fejr orcám azért csüggendezik,
 fényes szemem azért nem világol,
 amim vala, amilyen valék, semmivé leve,
 nem mehetek többé szülöttem földre,
 ifjú vitézségem, az is cserben hagyott.
 Bátyáim uraim, ti jó emberek,
 szóval feleljetek, mitévő legyek
 ez idegen földön, idegenek között,
 nyájas barátokra szert hogyan tehetek?»
 Jó emberek legényhez ekképp szólának:
 „Haj te hallod-e, te derék legény!
 Ez idegen földön kevéségben ne élj,
 békélj baráttal, s ellenséggel is,
 hajts fejet vénnek, s fiatalnak is,
 más dolgába magad te ne keverjed,
 amit hallasz-látsz, szét ne kürtöljed,
 barátnak, se ellenségnek ne hízelkedjél,
 ármánykodásban ne jeleskedjél,
 ne tekerőzz ravasz kígyóként,
 békében legyél mindenkivel egyenként!
 Jámborul haladj igazság útján,
 tisztesség, dicséret lesz akkor részed,
 és az emberek, téged megösmervén,
 becsülnek, szeretnek érdemed szerént
 jámborságodért, igaz életedért,
 szelídségedért, tisztességedért,
 léssen akkor sok kedves társad,
 oltalmazó testvér barátod!”
 Méne tovább a legény, idegen földre,
 kezdett idegenben haszonnal élni:

от великаго разума наживал он живота¹⁰
болшы старова;
присмотрил невесту себе по обычаю —
захотелся молотцу жениться:
средил молодец честен пир
отчеством и вежеством,
любовным своим гостем и другом бил челом.
И по грехом молотцу,
и по божию попущению,
а по действию диаволу
пред любовными своими гостями и други,
и названными братья похвалился,
а всегда гнило слово похвалное:
похвала живет человеку пагуба!

«Наживал-де я, молодец, живота болши старова!»

Подслушало Горе-Злочастье хвастанье
молодецкое —

само говорит таково слово:
«Не хвались ты, молодец, своим счастьем,
Не хвастай своим богатством, —
бывали люди у меня, Горя,
и мудряя тебя и досужает²⁰, —
и я их, Горе, перемудрило:
учинися им злочастье великое:
до смерти со мною боролися,
во злом злочастии позорилися —
не могли у меня, Горя, уехати —
и сами они во гроб вселилися,
от мене накрепко они землею накрылися,
босоты и наготы они избыли,
и я от них, Горе, миновалось,
а злочастье на их в могиле осталось.
Еще възграяло я, Горе, к иным привязалось,
а мне, Горю и злочастию, не впусе же жити —
хочю я, Горе, в людех жить
и батагом меня не выгонит(ь),
а гнездо мое и вотчина во бражниках!»

Говорит серо Горе горинское:
«Как бы мне молотцу появиться?»
Ино зло то Горе излукавилось,
во сне молотцу привидялось:
«Откажи ты, молодец, невесте своей любимой:
быть тебе от невесты истравлену,
еще быть тебе от тое жены удавлену,
из злата и сребра бысть убитому!
Ты пойди, молодец, на царев кабака,
не жали ты, пропивай свои животы,
а скинь ты платье гостиное,
надежи ты на себя гунку кабацкую, —
кабаком то Горе избудетца,

nagy okossággal valahainál több vagyont szerzett,
annak rendje szerént mátkát is nézett,
házasodni kívánt, feleséget akart.
Csapott a legény tisztos lakomát,
illőt, ahogyan szokás rendelte,
földig hajolt vendégei előtt, barátai előtt.
Akkor a legény, ő nagy bajjára,
Istennek ő parancsolatjára,
gonosz ördög sugallatjára
kedves vendégei előtt, társai előtt,
testvér barátai előtt eldicsekedett,
pedig a dicsekvés utálatos igen,
akit megszáll, azt el is veszejt!

„Bizony, én legény, valahainál több vagyont
szerzettem!”

Meghallotta a Keserű Balsors ő dicsekvő szavát,
szólott a legényhez, ekképpen beszélt:

„Ne dicsekedj, hallod-e, legény, te szerencsédvel,
ne kérkedj sok szerzett kincseddel,
tudok én, Balsors, különb embereket,
nálad bölcsebbeket, érdemesebbeket,
azokon is, én Balsors, bizony erőt vettem,
rájok nagy csapást bizony szakasztottam,
halálukig velem igen küszködtek,
keserű balsorsban csak sínyledeztek,
tőlem, Balsorstól, nem menekedhettek,
menekülvén előlem, sírba költöztek,
előlem sár földdel ledöngölöztek,
mezítelenséget magukra öltöttek.
Magam, Balsors, őket otthagytam,
de maradt a Keserűség koporsójukban.
Utána én, Balsors, másokhoz szegődtem,
valahol csak lakoznom kell nekem, Balsorsnak,
tetszik nekem, Balsorsnak, emberekkel élni,
korbáccsal közülük engem el nem verhetnek,
fészken-vackon részegek közt vagyok!”
Bútól fajzott fekete Balsors mondá magában:
„Vaj hogyan álljak legénynek elejbe?”
Keserű Balsors hamar kieszelte:
legénynek álmában magát jelentette:
„Vesd el magadtól, legény, kedves mátkádat,
mátkád téged méreggel veszejt el,
feleséged megfojt, úgy veszejt el,
arany-ezüst marháért életedet oltja!

Eridj, te legény, cár csapszékibe,
idd el, ne kíméld nagy sok kincsedet,
hányd le magadról ékes köntösöd,
végy magadra kocsmái rongyokat —
csapszékéből akkor Balsors kimegyen,

да то злое Злочастье останетца;
за нагим то Горе не погонитца,
да никто к нагому не привяжетца,
а нагому, босому шумить розбой!»
Тому сну молодец не поверовал.
Ино зло то Горе излукавилось —
Горе архангелом Гавриилом молотцу
попрежнему еще вновь Злочастье привязалось:
«Али тебе, молодец, неведома
нагота и босота безмерная,
легота²¹, безпроторица великая?

На себя что купить — то проторится,
а ты, удал молодец, и так живешь!
Да не бьют, не мучат нагих, босых,
и из раю нагих, босых не выгонят,
а с тово свету сюды не вытепут²²,
да никто к нему не привяжется —
а нагому, босому шумить розбой!»

Тому сну молодец он поверовал,
сошел он пропивать свои животы,
а скинул он платье гостинное,
надевал он гунку кабацкую,
покрывал он свое тело белое.
Стало молотцу срамно появиться
своим милым другом —
пошел молодец на чужу страну далну, незнаему.

На дороге пришла ему быстра река,
за рекою перевозчики,
а просят у него перевозного,
ино дать молотцу нечево:
не везут молотца безденежно.
Седит молодец день до вечера
миновался день до вечера ни дообеднем²³,
не едал молодец ни полу куса хлеба.

Вставал молодец на скоры ноги,
стоя, молодец закручинился,
а сам говорит таково слово:
«Ахти мне, злочастье горинское!
до беды меня, молотца, домыкало:
уморило меня, молотца, смертью голодною. —
уже три дни мне были нерадошны;
не едал я, молодец, ни полу куса хлеба!

Ино кинусь я, молодец, в быстру реку —
полощь мое тело, быстра река,
ино еште, рыбы, мое тело белое, —
ино лутчи мне житня сего позорного.
Уйду ли я у Горя злочастного?»

И в тот час у быстри реки скоча Горе из-за
камени,
босо, наго, нет на Горе ни ниточки;
еще лычком Горе подпоясано,

Keserű Búbánat tőled elmegyen,
Balsors mert nem törődik ringyes-rongyossal,
sem más nem kötözködik meztéllábasal,
rongyos-meztéllábas élhet kedvire!”
Hanem álmának nem hitt a legény.
Balsors akkor másképp ravaszkodott —
megjelent a legénynek újra álmában,
Gábor arkangyal fényességes képében:
„Hallod-e legény, vaj nem tudod-é,
vagyon a földön mezítelenség,
meztéllábasság, ínség, szűkösség,
mit magadnak szerzél, enyészendő az,
te meg, jó legény, látod, ígyen élsz!
Meztíleneknek jó dolguk van pedig,
mennyeek országából őket ki nem kergetik,
paradicsomból egy is ki nem űzetik,
senki velük nem kötözködik,
rongyos-meztéllábas élhet kedvire!”

Ennek az álmának hitt már a legény.
Elitta jószágát mind utolsóig,
lehányta magáról ékes köntösét,
öltözködött kocsmái rongyokba,
fejér testét azokba takarta.
Hanem azután átallotta igen
kedves barátjának magát jelenteni —
indult tovább messzi földre, idegen országba.
Sebes vizű folyó útját állotta,
folyó vizén révész ladikja,
kéri a révész a révpénzt, hogy átalvigye.
Nincs a legénynek, semmije sincsen.
Révpénz nélkül révész át nem viszi.
Űl vesztteg a legény déltől estelig,
éhen-szomjan reá esteledik,
nem evett a legény falás kenyeret.
Fölállott a legény, útnak igazodna,
indultában ekképp búslakodva:

„Haj, te bútól fajzott Balsors-búbánat,
haj, de nagy bajt rámszakasztottál,
majd hogy éhen nem veszejtettél,
harmadik napja éhen tengődök,
nem ettem, én legény, fél falás kenyeret!
Jobb lesz magam vetni sebes folyóba,
gyöngö testemet vigyed, folyócska,
egyétek, halak, fejér testemet!
Jobb-é túrnöm gyalázatomat, nagy ínségemet?
Balsors elől úgysem menekedhetek.”
Hát csak elészökkent parti kő megől a Balsors maga,
pőrén, meztélláb, egy ing se rajta,
derekára háncsból kötő csavarva,
nagyságos hangon ígyen kiáltott:

богатырским голосом воскликано:
«Стой ты, молодец; меня, Горя, не уйдеш ни-
куды;
не мечая в быстру реку,
да не буди в горе кручинovat —
а в горе жить — некручинну быть,
а кручинну в горе погинути!
Спамятуй, молодец, житие свое первое
и как тебе отец говорил
и как тебе мати наказывала.
О чем тогда ты их не послушал?
Не захотел ты им покориться,
постыдился им поклониться,
а хотел ты жить, как тебе любо есть!
А хто родителей своих на добро учения не слу-
шает,

того выучю я, Горе злочастное.
Не к любому он учнет упадывать,
и учнет он недругу покаряться!»
Говорит Злочастие таково слово:
«Покорися, мне, Горю нечистому,
поклонися мне, Горю, до сыры земли,
а нет меня, Горя, мудря на сем свете!
И ты будешь перевезен за быструю реку,
напоят тя, накормят люди добрыя».
А что видит молодец (беду) неминучую,
покорился Горю нечистому —
поклонился Горю до сыры земли.

Пошел, поскачил доброй молодец
по круту, по красну по бережку,
по желтому песочнику;
идет весел, некручинovat,
утешил он Горе-Злочастие,
а сам идучи думу думает:
«Когда у меня нет ничево,
и тужить мне не о чем!»
Да еще молодец не кручинovat —
запел он хорошую напевочку
от великаго крепкаго разума:
«Безпечална мати меня породила,
гребешком кудерцы розчесывала,
драгими порты меня одеяла
и отшел под ручку посмотрела,
„хорошо ли мое чадо в драгих портах? —
а в драгих портах чаду и цены нет!“
Как бы до веку она так пророчила,
ино я сам знаю и ведаю,
что не класти скарлату²⁴ без мастера,
не утешыти детяти без матери,
не бывать бражнику богату,
не бывать костарю в славе доброй!
Завечен я у своих родителей²⁵,

„Állj meg, te legény, tőlem, Balsorstól, úgysem
menekedel!

Sebes folyóba ne veszejtsd magad,
ne panaszkodd te balsorsodat,
ki balsorsban él, az nem bánkódik,
mert a balsorsban elpusztul a bánat!

Emlékezz, legény, valahai sorodra,
apád téged mire tanítgatott,
szülő anyád mire hajlítgatott.
Szavukra akkor mért nem hajlottál?
Beszédüket te meg nem szívlelted,
kívántál csak élni magad feje szerént!
Aki nem hajt szülei jóra intésire,
azt én, Balsors, magam megtanítom,
meghajol az idegen előtt is,
megjohádzik ellenség előtt is!”

Szóla végül Balsors ekképpen:
„Joházz meg előttem, setét Balsors előtt,
hajolj meg előttem mind sárig földig,
mert énnálam, Balsorsnál, senki bölcsőbb nincsen!
S majd által vitel a sebes folyón,
jó emberek enned-innod adnak.”
Látta a legény, nincs mit tennie,
tisztet teve setét Balsors előtt,
hajtva orcáját mind sárig földig.

Indul a legény aztán, talpra szökkenvén,
folyó meredek veres martján megyen,
lépdegél a sárga fövényen,
megyen vígsággal, nem búslakodik,
Keserű Balsors megvigasztalta.
Elmájében legény ím ezt forgatja:
„Haj, akinek nincsen semmije,
nincsen annak gondja semmire!”
Lépdél a legény ugyan víg kedvvel,
örvendezve, hangos énekkel,
nagy okossággal maga költötte:
„Örömében szült anyám világra,
kondor hajamat fésülgette simára,
drága köntösbe felöltöztetett,
nézdelte messzünnen én köntösömet:
«Szép-e az én kedves magzatom?
Drága köntösben nagy becse vagyон!»
Ezt jövendölte nagy bölcsességgel.
Tudom, értem magam is immár,
szabó nélkül skárlát köntös meg nem varródik,
anyja nélkül gyermek meg nem vigasztalódik,
borissza ember meg nem gazdagszik,
kockavető jó hírnévnek nem örvendezik!
Hívén hitte apám meg anyám,

что мне быти белешенку,
а что родился головенкою!²⁶»
Услышали перевошники молодецкую напечовку,
перевезли молотца за быстру реку,
а не взяли у него перевозного,
напоили, накормили люди добрыя,
сняли с него гунку кабацкую,
дали ему порты крестьянские.
Говорят молотцу люди добрыя:
«А что еси ты, доброй молодец,
ты поди на свою сторону,
к любимым честным своим родителем,
ко отцу своему и к матери любимой,
простися ты с своими родители,
отцем и материю,
возми от них благословение родительское!»

И оттуда пошел молодец на свою сторону.
Как будет молодец на чистом поле,
а что злое Горе наперед зашло,
на чистом поле молотца встретило,
учало над молодцем гратьи,
что злая ворона над соколом.
Говорить Горе таково слово:
«Ты стой, не ушел, доброй молодец,
не на час я к тебе, Горе злочастное, привязался!

хощь до смерти с тобою помучуся!
не одно я Горе — еще сродники,
а вся родня наша добрая,
все мы гладкие, умилные!
А кто в семью к нам примешается —
ино тот между нами замучится!
такова у нас участь, и лутчая!
Хотя кинся во птицы воздушныя,
хотя в синее море ты пойдешь рыбою,
а я с тобою пойду под руку под правую!»
Полетел молодец ясным соколом, —
а Горе за ним белым кречатом;
молodeц полетел сизым голубем, —
а Горе за ним серым ястребом;
молodeц пошел в поле серым волком,
а Горе за ним з борзыми вежлецы²⁷;
молodeц стал в поле ковыль трава,
а Горе пришло с косою острою;
да еще Злочастие над молотцем насмехался:
«Быть тебе, травонка, посеченой,
лежать тебе, травонка, посеченой
и буйны ветры быть тебе развееной!»
Пошел молодец в море рыбою,
а Горе за ним с щастыми неводами —
еще Горе злочастное насмеялося:
«Быти тебе, рыбонке, у бережку уловленной,

hogy én, magzatjuk, szép fejér leszek,
lettem hanem fekete üszög!”
Révészek, meghallván legény énekét,
sebes folyó vizén ők átalvívék,
vitték ingyér, révpénzt se kértek,
jó emberek megetették, meg is itatták,
kocsmái rongyait róla lehántották,
adtak neki paraszti gúnyát.
Mondják néki a jó emberek:
„Haj te hallod-e, te derék legény,
fordulj te haza szülőtted földre,
tisztos szüleidhez, kedveseidhez,
te jó apádhoz, szeretett anyádhoz,
szépen megkövessed te szüleidet,
apádat, anyádat,
fogadd tőlük szülői szent áldásukat!”

Fordult a legény hazafelé, szülőtte földre.
Megyen, mendégél tiszta mezőben,
hát Keserű Balsors jó vele szemben,
károg setéten a legény fölött,
mint gonosz holló fényes sólyom fölött:
„Tőlem, te legény, nem menekedel,
nem egy órára hozzád szegődtem,
mind te haláloedig tehozzád kötődtem!
Nem vagyok én magam, vagyon családom,
nyájas szavú atyafiságom,
ékes beszédűek mind, sima nyelvűek.
Az ki nemzetségünkben elkeveredik,
mikor közöttünk igen gyötretik,
atyafiságunkban ilyen rend vagyon!
Szállhatsz madár képében levegő égben,
az kék tengerben úszhatsz hal képében,
magam jobbod felől kísérlek mindétig!”

Felröppen a legény fényes sólyomként,
nyomában a Balsors kerecsen képében.
Felszállott a legény szürke galambként,
utána a Balsors ölyű képében.
Ügetett a legény ordas farkasként,
sarkában a Balsors kopó képében.
Legény mező közepében árvalányhajként,
fölötte a Balsors kasza képében,
csúfolódott Balsors rútul fölötte:
„Haj te, fűszálacska, levágattatol,
levágatván, fűszálacska, elszáradozol,
szilaj széltől, fűszálacska, szétziláltatol!”
Úszott a legény halként tenger vizében,
utána a Balsors háló képében,
csúfolódott Balsors rútul fölötte:
„Haj te, halacska, partra vettetel,

быть тебе да и съеденой,
умереть будет напрасною смертию!»
Молодец пошел пеш дорогою,
а Горе под руку под правую,
научает молотца богато жить —
убити и ограбить,
чтобы молотца за то повесили,
или с камнем в воду посадили.

Спамятует молодец спасенный путь —
и оттоле молодец в монастырь пошел пострига-
тися,

а Горе у святых ворот остается,
к молотцу впредь не привяжетца!
А сему житию конец мы ведаем.
Избави, господи, вечныя муки,
а дай нам, господи, светлый рай
Во веки веков. Аминь.

partra vettetvén, parázson süttetel,
lészen, halacska, hiába-halálod!”
Méne a legény gyalogösvényen,
Keserű Balsors ő jobbján megyen,
tanítja a legényt: kincsben dúskáljon,
lopjon, raboljon,
érette hogy legényt bitón szárasszák,
követ kötvén nyakába, vízbe fulasszák.

Meglátá a legény egy igaz utat —
nyiretkezni barátinak, kolostorba méne.
Az szent kapukba Balsors ütközik,
azon túl legényhez nem szegődhetik!

Tudjuk, annak jámbor élte hogy ére véget.
Távoztasd, Isten, tőlünk, kárhozat poklát,
nyisd előttünk, Isten, mennyek országát,
idők végeztéig. Ámen.

Бытовая повесть о Горе-Злочастии знаменительна своей попыткой широкого обобщения определенных жизненных явлений России второй половины XVII века. В ней рассказывается о судьбе «доброго молодца», пострадавшего за свое легкомыслие и послушание родителей. Его спутник — Горе-Злочастие неустанно преследует его. «Горе» — является одновременно и символом враждебной герою социальной силы, и объективизацией смутных стремлений «молодца» к новому укладу жизни. Повествование ведется в лиро-эпических тонах, в нем устно-поэтические стиливые мотивы переплетаются с элементами книжности.

¹ В грехопадении прародителей от «плода виноградного» отражается ненависть народа к кабакам, распространению которых способствовало и самое царское правительство.

² Едемского — райского.

³ В ечерине — в распре.

⁴ Безживотие злое — нищета.

⁵ Пословицы — наставления, требования.

⁶ Братчина — праздничный пир в складчину.

⁷ Заточное — пустынное.

⁸ Поносу — оскорбления.

⁹ Х костарем — к игрокам в кости.

¹⁰ Послух — свидетель.

¹¹ Залез — нашел, приобрел.

¹² Ишему — меду.

¹³ Чирь — башмаки.

¹⁴ Собина — собственность, имущество.

¹⁵ Гункою — отрепьем, обносками.

¹⁶ Род и племя отчитаются — род и племя отрекаются.

¹⁷ Не по отчине твоей? — Не по обычаю отцов?

¹⁸ Упатки вилавыя — лукавые подходы.

¹⁹ Живота — имущества.

²⁰ Досужае — изворотливее, расторопнее.

²¹ Легота — необеспеченность; безпроторица — нехватка средств к существованию.

²² Не вытешут — не вытолкают.

²³ Ни дообеднем — без обеда.

²⁴ Скарлату — дорогой ткани.

²⁵ Завечен я у своих родителей — заветное желание было у родителей.

²⁶ Головенкою — т. е. обугленным поленом.

²⁷ З борзыми вежлецы — с гончими собаками.

Текст печатается по изданию «Русская повесть XVII века». Составитель — М. О. Скрипиль. Ред. И. П. Еремин. М., 1954, стр. 103—115. Подготовка текста и примечания к нему — М. О. Скрипиль.